

Izabrala, prevela i priredila: **Una Bauer**

Lawrence Lessig je profesor prava na sveučilištu Stanford i osnivač stanfordskog Centra za internet i društvo. Proglašen je jednim od pedeset najvećih vizionara u časopisu *Scientific American*, pojavljeni zbog zagovaranja slobodne razmjene informacija i borbe protiv sve restriktivnije kontrole intelektualnog vlasništva u kiberprostoru. Dobitnik je brojnih nagrada, između ostalog i nagrade za slobodu Fundacije za slobodni softver. Autor je slijedećih knjiga: *Kôd i drugi zakoni kiberprostora* (1999.) (objavljena na hrvatskom 2004., izdavač Multimedijalni institut), *Budućnost ideja* (2001.), *Slobodna kultura* (2004.), *Kôd verzija 2.0* (2007.) i *Remix* (2008.). U Zagrebu je gostovan 2005., u sklopu serije predavanja na temu *Društvo znanja i slobodna razmjena informacija* u organizaciji Multimedijalnog instituta i CARNeta. Tekst koji donosimo nje-govo je predavanje na sveučilištu Duke, objavljeno u *Duke Law Journal*, br. 55 (travanj 2002.), str. 1783-1801. On ukazuje na temeljni paradoks odnosa SAD-a prema intelektualnom vlasništvu u kiberprostoru.

Blog Lawrencea Lessiga nalazi se na adresi <http://www.lessig.org/blog/> i iako je autor u rujnu 2009. objavio njegovu hibernaciju, u arhivi bloga mogu se pronaći deseci Lessigovih prethodno objavljenih postova. Sa iste stranice (ili s direktnog linka <http://codev2.cc/>) moguće je skinuti i pdf knjige *Kod verzija 2.0 (Code V2)*, koja je u osnovi osuvremenjena verzija knjige *Kôd i drugi zakoni kiberprostora*. *Kod verzija 2.0* nastala je tako da je Lessig objavio izvorno izdanje na internetu (na wiki web stranici, odnosno web stranici koju je moguće brzo i jednostavno modifi-cirati pa je, teorijski, bilo tko može uređi-vati). Zatim je uredio knjigu iznova, s obzirom i u dijalogu s komentarima i kritikama čitatelja. Jedna od glavnih kritika upućena prvoj knjizi bila je da je Lessig previše pesimističan u predviđanjima da će infra-struktura interneta biti sve više kontrolirana i regulirana digitalnim tehnologijama. U predgovoru drugoj knjizi Lessig odgovara slijedeće: "Nisam siguran na koji sam vremenski raspon mislio 1999., i slažem se s time da se neke od predviđanja koja sam iznio nisu ispunila. Još. Ali danas sam još sigurniji u njih danas nego što sam bio ta-da, i zato sam se odlučio držati se te 'fundamen-talne pogreške'." O toj "fundamen-talnoj pogrešci" ili proročanstvu koje se još treba ispuniti govori Lessigov tekst *Ar-hitektura inovacije*.

Lawrence Lessig

Arhitektura inovacije

Vodimo bitke u ime slobodnog govora, samo da bismo alate slobodnog govora pretvorili u oružje onih koji bi kontrolirali govor

Predavanje održano 23. ožujka 2001, kao inauguralno Meredith i Kip Frey predavanje o intelektualnom vlasništvu na sveučilištu Duke.

Svako društvo ima resurse koji su slobodni i one koji su kontrolirani. Slobodan resurs je onaj kojeg svi mogu koristiti; kontrolirani resurs je onaj koji se može koristiti samo uz nečiju dozvolu. E=MC² je slobodan resurs. Možete ga koristiti bez dozvole Einsteinove zaklade. Mercerova ulica 112, Princeton, je kontrolirani izvor. Da biste mogli spavati u Mercerovoj 112 potrebna vam je dozvola Instituta za napredne studije.

Određeno vrijeme je obilježeno ne toliko idejama o kojima se raspravlja, koliko idejama koje se uzima zdravo za gotovo. Osnobine jedne ere ovise o onome što nije potrebno preispitivati; moć u određenim trenucima leži u idejama koje bi samo ludaci dove-li u pitanje.

Ponekad je to sasvim u redu. Sretan sam što pitanje čedomorstva više nije na dnevnom redu; kako bi izuzetno zamorno bilo kada bismo redovno raspravljali o tome želimo li demokraciju.

Ali ponekad društvo zapne na nekoj ideji koju ne može ni propitati ni dislocirati. Ponekad se neka ideja "zalijepi" za društvo. A kada se to dogodi, najteži dio političke akcije – najteži dio mijenjanja dijela društva – jest navesti ljudi na to kako ideja koja se uzima zdravo za gotovo može biti pogrešna.

A tako je i s nama.

Živimo u vremenu u kojem je ideja vlasništva takva misao, ili, bolje, takva ne-misao; kada je važnost i vrijednost vlasništva uzeta zdravo za gotovo; kada je nemoguće, ili barem za nas, vrlo teško, pridobiti bilo koga za gledište u kojem vlasništvo nije središnje mjesto; kada propitivati univerzalnost i neizbjegnost potpunog po-vlaštenja znači obilježiti sam sebe kao stranca. Kao vanzemaljca.

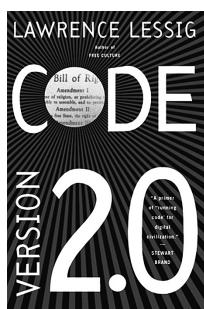
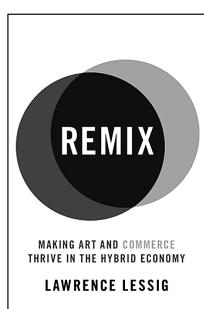
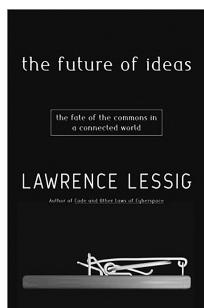
Ne mislim na raspravu o komodifikaciji koju je feminism generalno kristalizirao ili shvaćamo li društvene odnose kao neku vrstu prava vlasništva. Ta je rasprava vrlo složena, bogata mogućnostima i duboko važna.

Mislim na nešto puno svjetovnije. Puno jednostavnije. Mislim na pitanje vlasništva nad resursima. Pitanje trebaju li resursi biti kontrolirani – ili, preciznije, kako bi oni trebali biti kontrolirani.

Jer oko toga pitanja izgleda da nema rasprave. Kao što kaže profesorica Carol Rose s Yalea, živimo u vremenu u kojem je dominantan stav da se “svijetom najbolje upravlja kada je on podijeljen između privatnih vlasnika.”^{o1} Što najkreativniji umovi koji se bave javnim strategijama okreću se pitanju kako najbolje podijeliti izvore. Pretpostavka je da će dobro podijeljeni resursi uvijek najbolje funkcionirati.

Držimo se toga stava – toga stava koji uzimamo zdravo za gotovo, koji je u pozadini svega – jer smo zadnjih 100 godina raspravljali o sličnom pitanju, i ta je rasprava došla svome kraju. Pitanje koje je uzbudjalo političku filozofiju zadnjih sto godina bilo je koji sistem kontrole najbolje djeluje. Treba li resurse kontrolirati država, ili tržište. I na to je pitanje pronađen odgovor. U svim, osim u rijetkim slučajevima, zbog različitih razloga, tržište je bolji instrument za kontroliranje resursa od države. Između te dvije opcije, nema prave rasprave.

Ali ta samouvjerjenost zamućuje preciznije i temeljnije pitanje. Ona nas navodi da zanemarimo pitanje koje dolazi prije, a to nije pitanje koji je sistem kontrole najbolji za bilo koji dani resurs, već pitanje – treba li resurs uopće biti podložan kontroli? Ne kontroli tržišta u odnosu na državu, već kontroli u odnosu na izostanak kontrole.

Ako je komunizam protiv kapitalizma bila borba 20. stoljeća, onda je kontrola naspram slobode rasprava 21. stoljeća. Ako je naše pitanje tada bilo kako je najbolje kontrolirati, naše je pitanje sada treba li uopće kontrolirati. Što bi nam slobodan resurs dao što nam kontrolirani resursi ne daju? Koja je vrijednost u izbjegavanju sistema kontrole?

To je pitanje teško postaviti ovdje. Zapravo, to je pitanje teško postaviti bilo gdje – ono obično rezultira telećim pogledom slušača. Ali teško je to pitanje postaviti ovdje zato jer je ono ovdje već bilo postavljeno, i odgovoreno, mnogo puta.

Rasprava o kontroli i slobodi ponovo se rađa u kontekstu prava u eseju o javnoj domeni koji je napisao profesor David L. Lange.^{o2} Paradoks između kontroliranog i slobodnog se kristalizira u prvoj velikoj knjizi informacijske ere, knjizi profesora Boylea^{o3}, koja romantično negira romantično u autorstvu. A borba da se sačuva internacionalan prostor slobode u srži znanosti vođena je energijom profesora Jerome Reichmana.^{o4}

Prema tome, ovdje se radi o pravom naporu nekoga tko je pozvan na Duke da bi govorio o stvarima koje je naučio na Dukeu. Ta se vježba vrlo brzo ne doima više kao predavanje, već kao ispit. U svakom trenutku osjećam se uvučen u to da tražim ispravak ili bod; sjedim za svojim stolom pitajući se postoji li išta novo za reći u instituciji koja nas podsjeća na to koliko je staroga u svemu novom. Ali zatim, na trenutak, olakšanje dolazi s mišljju da ako ne kažem ništa nova, barem ćete se osjetiti osvećenima u stavu da je malo novoga u radu jednog autora, ili barem ovog autora.

Ali, ovako mislim preuzeti vaše argumente, i reći nešto novo. Najapstraktnije moguće, želim prevesti vaše argumente u prostor; pozicionirati ih unutar jedne arhitektonske konstrukcije. I potom pokazati one točke do kojih ste već došli koristeći strojeve koje poznajemo. Strojeve koji su definirali potencijal za onakvim tipom slobode koji mi, kao kultura, nismo poznavali dugo vremena.

^{o1} Carol Rose, *The Comedy of Commons: Custom, Commerce and Inherently Public Property* (1986) ^{o2} David Lang, *Recognizing the Public Domain* (1981) ^{o3} James Boyle, *Shamans, Software and Spleens: Law and the Construction of the Information Society* (1996) ^{o4} J.H. Reichman, *Of Green Tulips and Legal Kudzu: Repackaging Rights in Sub-patentable Innovations* (2000) [u nastavku kao Reichman, *Of Green Tulips*]; J.H. Reichman & Paul F. Uhrl, *Database Protection at a Crossroads: Recent Development and Their Impact on Science and Technology* (1999); Pamela Samuelson, Randall Davis, Mitchell D. Kapor & J.H. Reichman, *A Manifesto Concerning the Legal Protection of Computer Programs* (1994).

Lawrence Lessig, snimka sa Sveučilišta Harvard, *GoogleBooks Settlement Workshop*, Berkman Center for Internet and Society, 31. 7. 2009.

Komunikacijski sustavi

Profesor prava s NYU, Yochai Benkler, teoretičar je slobodne komunikacije koji kaže da o sistemu komunikacije trebamo misliti kao podijeljenom na tri sloja.⁰⁵ Ta tri sloja međudjeluju; svaki ovisi o ostala dva; sva komunikacija ovisi o sva tri.⁰⁶

Pri dnu ta tri, nalazi se fizički sloj – žice koje povezuju telefone i kompjutere; kablovi preko kojih se televizija emitira; iznad toga nalazi se logički sloj – sistem koji kontrolira tko ima pristup čemu, ili što se gdje prikazuje; i iznad toga, sloj sadržaja – stvari koje se kažu ili napišu unutar bilo kojeg danog sistema komunikacije.

Svaki od tih slojeva u principu može biti kontroliran ili sloboden. Oni bi bili slobodni kada bi bili organizirani kao javno dobro – tako da im svatko može pristupiti, bez obzira na to trebaju li za to platiti (fiksiranu i neutralnu cijenu) ili ne. Kontrolirani bi bili kada bi bili u vlasništvu nekog drugog – nekoga tko bi imao pravo zabraniti ili dozvoliti pristup ovisno o vlastitim subjektivnim razlozima.

I ovisno o tome jesu li ti slojevi slobodni, ili su kontrolirani, komunikacijski sustav koji se na njima temelji razlikuje se.

Razmotrimo četiri mogućnosti u odnosu na pitanje vlasništva ili slobode:

Speakers Corner: Govornici i šašavci okupljaju se svake nedjelje u Govorničkom kutku da bi bjesnjeli protiv nečega ili ničega. To je postala londonska tradicija. Radi se o komunikacijskom sustavu organiziranome na specifičan način. Fizički sloj ovog komunikacijskog sistema (parka) je javno dobro; logički sloj (jezik koji se koristi) je također javno dobro. A sloj sadržaja (to što ti šašavci govore) je njihovo vlastito djelo. Ni njega se ne posjeduje. Sva su tri sloja u ovom kontekstu slobodna; nitko ne može kontrolirati vrste komunikacije koje se ovdje mogu dogoditi.

Madison Square Garden: Vrt Madison Squarea je još jedno mjesto gdje ljudi drže govore. Ali njega se posjeduje. Samo oni koji plate mogu koristiti auditorij; a Vrt nije obavezan prihvativati sve koji dođu. Fizički sloj je stoga kontroliran. Ali kao i govornički kutak, i logički sloj jezika i sadržaj koji se koristi nije kontroliran u kontekstu vrta. Oni ostaju slobodni.

⁰⁵ Yochai Benkler, *From Consumer to Users: Shifting the Deeper Structures of Regulation Toward Sustainable Commons and User Access* (2000) ⁰⁶ Vidi pod Lawrence Lessig, *The Future of Ideas: the Fate of the Commons in a Connected World* (2001).

Telefonski sustav: telefonski sustav je nekada bio jedan jedinstveni sustav. Fizička struktura tog sistema bila je u vlasništvu AT&T-a; a i logičku infrastrukturu – određivanje toga kako i tko se može povezati – kontrolirao je AT&T. Međutim, ono što bi se reklo na AT&T telefonu (unutar granica) bilo je slobodno: sadržaj telefonskih razgovora nije bio kontroliran, čak i ako je fizički i logički sloj bio.

Kabelska televizija: Na kraju, razmislimo o kabelskoj televiziji. Ovdje je fizički sloj (žice kojima se sadržaj dovodi u vašu kuću) u vlasništvu. Logički sloj je u vlasništvu – samo kabelske tvrtke mogu odlučiti što se pušta u vašoj kući. A i sloj sadržaja je u vlasništvu – emisije koje se emitiraju pod zaštitom su autorskih prava. Sva tri sloja su pod kontrolom kabelske TV tvrtke; niti jedan sloj komunikacije, u smislu u kojem ga definira Benkler, ne ostaje sloboden.

O tom se rasponu dakle radi. Sustav komunikacije, i, prema tome, sustav za inovaciju, može biti bilo koji od ta četiri, ili naravno, više od ta četiri. Ali ta četiri postavljaju raspon koji će nam najbolje omogućiti da razumijemo vrlo specifičan primjer. Internet.

Opće je mjesto razmišljati o internetu kao o nekakvom javnom dobru. Manje je uobičajeno imati neku ideju o tome što to točno znači.

Pod javnim dobrom mislim na resurs koji je sloboden. Ne nužno besplatan, ali ako je trošak uključen, on je jednako raspoređen. Central Park je javno dobro: izuzetan izvor mira u središtu grada koji je sve prije nego miran; bijeg i utočište, koje bilo tko može koristiti bez dozvole bilo koga drugog.

Ulice su javno dobro: po vlastitom rasporedu, prolazite javnim ulicama, i idete u kojem god smjeru želite. Možete s Broadwaya skrenuti na 52. ulicu u bilo kojem trenutku, bez dozvole ili autorizacije vlade.

Fermatov posljednji teorem je javno dobro: izazov na koji bilo tko može odgovoriti; i završiti ga, kao što je Andrew Wiles, nakon cjeloživotne borbe, i učinio.

Softver otvorena koda, ili slobodan softver, je javno dobro. Izvorni kod Linuxa, na primjer, dostupan je svima da ga koriste, poboljšaju i unapređuju. Nikakva dozvola nije nužna; nikakva autorizacija se ne zahtijeva.

To su javna dobra jer su unutar dosega članova relevantne zajednice neovisno o dozvoli bilo koga drugog. Oni su resursi koji su zaštićeni pravilom odgovornosti a ne pravilom vlasništva. Profesor Reichman je, na primjer, predložio da određene inovacije budu zaštićene pravilom odgovornosti a ne pravilom vlasni-

štva.⁰⁷ Stvar nije u tome da nema nikakve kontrole; već prije u tome da je ta vrsta kontrole drugačija od kontrole koja je povezana uz vlasništvo.

Internet je komunikacijski sistem. On se također sastoji od tri sloja. Na dnu se nalazi fizički sloj, postoje žice i računala, i žice koje povezuju računala. Ti su resursi u vlasništvu. Vlasnici imaju potpunu kontrolu nad time što rade sa svojim žicama ili računalima, ili žicama koje povezuju kompjutere. Tim slojem upravlja vlasništvo.

Nad fizičkim slojem nalazi se logički sloj – protokoli koji čine da mreža funkcioniра. Tih protokola ima puno, svi su nابancani u jednoj kutiji koja se zove TCP/IP. Njihova srž je sistem za razmjenu datagrama, ali propuštamo nešto važno o sistemu ako se usredotočimo isključivo na bit.

Jer u srži toga logičkog sloja nalazi se princip dizajna mreže. U središtu strukture interneta je ideal nazvan “s kraja na kraj”. Prvi su ga artikulirali arhitekti mreže Jerome Saltzer, David Reed i David Clark, a on znači da se mreža tako razvija da inteligencija počiva na krajevima, a sama mreža ostaje jednostavna. Jednostavne mreže, pametne aplikacije.

Razlog za taj raspored je jednostavan. Sa ‘s kraja na kraj’ sistemom, inovacija na internetu nije ovisila o mreži. Novi sadržaji ili nove aplikacije mogli su se koristiti neovisno o tome zna li mreža za njih. Novi sadržaji ili nove aplikacije mogli su se koristiti zato jer bi mreža jednostavno uzimala pakete podataka i pomicala ih. Temeljno obilježje tog mrežnog dizajna bila bi neutralnost među paketima. Mreža je bila jednostavna, ili glupa u smislu u kojem je to definirao David Isenberg, a posljedica gluposti, barem među računalima, je nemogućnost diskriminacije. Inovatori bi tako znali da će, ukoliko će njihove ideje bile tražene, mreža omogućiti njihovo korištenje. Mreža je konstruirana tako da nikad ne dozvoljava nikome da odluči o tome što će biti dopušteno.

To znači da je taj sloj te mreže – ta osobina te mreže koja ju je učinila drugačjom od svih koje su prije bile izgradene – učinila tu mrežu javnim dobrom. Bilo tko je mogao dobiti pristup toj mreži i dijeliti njene resurse. Protokoli su bili dizajnirani za dijeljenje, ne za ekskluzivnu upotrebu. Diskriminacija koja se nalazi u srcu sustava vlasništva, nije bila moguća u srcu ovog sistema. Taj je sistem bio kodiran da bi bio slobodan. To je bila njegova priroda.

Dakle, povrh fizičkog sloja koji je kontroliran postoji i logički sloj koji je slobodan. A zatim, povrh tog slobodnog sloja postoji sloj sadržaja koji je u isto vrijeme slobodan i kontroliran.

⁰⁷Vidi pod Reichman, *Of Green Tulips*.

Slobodan dio je sav sadržaj koji efektivno počiva u javnoj domeni. Činjenice, podaci, napušteno vlasništvo, neotkrivena kradja – to je sadržaj koji je otvoren za razgovor i otvoreno je preuzet. Ali on također uključuje dio posvećen tome da bude otvoren: softver otvorenog koda ili slobodan softver, osmišljen tako da bude slobodan.

Taj slobodan resurs čini više od toga da zabavlja, ili gradi kulturu; taj slobodan resurs podučava svijet o tome kako sam funkcioniра, odnosno: slobodan je. Kao i svaka web stranica koja istovremeno pokazuje i nosi svoj kod, tako da taj kod može biti kopiran i modificiran za različite displaye.

Taj slobodan sadržaj supostoji sa sadržajem koji je kontroliran: softverom koji je u prodaji; digitalnim sadržajem – muzikom, filmovima, čestitkama – koji su kontrolirani. Možeš otici na mp3.com stranicu i slušati muziku besplatno; možeš otici na Amazon.com i pročitati knjigu koja je kontrolirana. Mreža ne obraća pažnju na to gdje se povezivanje događa. Ona je neutralna između raznih povezivanja, a rezultat te neutralnosti je određena mješavina slobodnog i kontroliranog.

To je, dakle, slika kompleksnosti koju nazivamo internetom. Na dnu je fizički sloj koji je kontroliran; iznad toga je logički sloj koji je slobodan; a iznad njih oboje je sloj sadržaja koji miješa slobodno i kontrolirano.

Ta kompleksnost gradi javno dobro. A u tom javnom dobru događaju se neke od najnevjerljivijih inovacija koje smo ikada vidjeli. Ne radi se samo o inovacijama u .com smislu; već o inovacijama u načinu na koji ljudi komuniciraju, inovaciji u načinu na koji se kultura širi, i najvažnije, inovacija u načinu na koji se kultura gradi. Inovacija koja je internet, odnosno inovacija ugrađena u njegovu konstrukciju – je inovacija u načinu na koji se kultura širi. Pustimo .com požar, on neće biti ni najmanje važan u toj inovaciji. Ključna osobina tog novog prostora je nizak trošak digitalne kreacije, i nizak trošak dostave jednom kad je stvoren.

Zatvaranje komunikacijskih sustava

Rastvorio sam ovo javno dobro u slojeve kako bi nam pomogao da vidimo preciznije kako će ono prestatи biti javnim. Do sada je moja poruka bila relativno svijetla; ali moj je zaštitni znak pesimizam, i zato nam treba jedna šalica tame.

A činjenica je, tamu nije teško naći. Jer iako smo tek počeli uviđati kako ta sloboda funkcioniра, ubrzo nam postaje jasno kako će ona biti spriječena. Slojevi koji miješaju slobodno i kontrolirano ubrzano postaju slojevi koji jednostavno miješaju različite vrste kontrole.

Usred sma procesa po kojem se, zakonima i tehnologijom, osobine te početne konstrukcije mijenjaju. Zato jer vjerujemo da se “cijelim svijetom najbolje upravlja kad je podijeljen između pojedinačnih vlasnika” mi mijenjamo konstrukciju mreže kako bismo omogućili da ona bude podijeljena i kontrolirana; zato jer vjerujemo da se “cijelim svijetom najbolje upravlja kad je podijeljen između pojedinačnih vlasnika” šrimo i osnažujemo kontrolu sadržaja preko IP zakona; zato jer vjerujemo ono što nam naša ideologija govori, mijenjamo internet kako bi pristajao uz tu ideologiju. A da nikada ne stanemo i razmislimo; a da ni na trenutak ne pogledamo kako bi to zapravo moglo funkcionirati. Mi stvaramo mape, i kad shvatimo da grad ne odgovara savršeno našim mapama – još jedna zgrada ovdje, rijeka koju nismo očekivali – odlučimo preuređiti grad tako da odgovara našoj mapi.

Razmotrimo ove primjedbe.

Rekao sam da je javno dobro koje potiče inovaciju javno dobro koje postoji na logičkom sloju mreže. To je javno dobro konstituirano po principu “s kraja na kraj”; javno dobro se radi po setu protokola koji ne diskriminiraju. To je neutralna platforma na kojoj se inovacija događa. I ta neutralnost je neutralnost ugrađena u sustav.

Ali taj sustav nije zadan. Sustav koji upravlja mrežom nije fiksiran. Kod koji upravlja u jednom trenutku može biti zamijenjen drugaćijim kodom kasnije. I, važnije od toga, ne postoji ništa što prisiljava ljude koji se priključe na internet da se pokore neutralnosti mreže. Ne postoji marka imena “internet” koja podržavaju skup prepostavki o otvorenosti i ravnoteži; umjesto toga postoji bazični set protokola koji bilo tko može zamijeniti protokolima koji se mogu dodati.

Svatko ga može promijeniti, i neki važni ljudi ga mijenjaju. Na primjer, tvrtke koje osiguravaju usluge broadbanda. Kako se internet miče sa telefonskih mreža – sa modema i 28.8 ili 56k brzine prijenosa podataka – na broadband – na brze, uвijek uključene mreže, fizički sloj preko kojeg internet putuje postaje drugačiji. Dominantna tehnologija za opsluživanje tog sadržaja broadbanda je kabel.

Kabel, dok se mijenja kako bi se učinio otvorenim za internet, mijenja arhitekturu interneta na važan način. Dok je bit javnog dobra koje je internet bila neutralnost i jednostavnost, bit onoga broadbandskog kabelskog interneta je moć da diskriminira sadržaje i usluge. Cilj takvog načina pristupa internetu nije otvorenost i neutralne platforme; cilj takvog načina pristupa internetu je kontrola sadržaja koji se pušta.

Na primjer: kabelske tvrtke zarađuju emitirajući video preko televizora. To je srž njihove naslijedene monopolne moći. Neki misle da bi bilo korisno puštati video preko računala. Kabel-

Lawrence Lessig i Jimmy Wales u Dubrovniku, 15. lipnja 2007. na skupu *iCommons iSummit07*. Wales je jedan od pokretača Wikipedije

ske tvrtke nisu željne te forme konkurenčije, pa nameću pravila korisnicima broadbanda. Na primjer, pravilo da nije moguće pustiti više od 10 minuta videa odjednom u bilo kojem trenutku. Kažu da su zabrinute oko zagušenja prometa, kada žele dati mudro objašnjenje. Ali kada su iskrene, govore nešto drugo. Kao što je rekao Daniel Somers iz AT&T-a, "nismo potrošili milijarde na kabelske sisteme da bi nam se krv sisala iz žila."⁰⁸

Tvrtke koje osiguravaju broadband pristup inzistirat će na tome da je ta kontrola njihovo pravo – da se ništa ne bi trebalo ispriječiti njihovu pravu da na slobodan logički sloj postave sistem kontrole. A doktrina prvog amandmana⁰⁹ u zamahu (koju su prigrili i zagovaraju je suci Prizivnog suda SAD-a za Kolumbijski okrug¹⁰) čvrsto podupire tu tvrdnju.

Ti su slučajevi kao u filmu *Blade Runner*. Sjetimo se da je jedna od milijuna predivnih slagalica u tom izuzetnom filmu polagana spoznaja da su strojevi ljudi. E pa i ovdje, s kabelskim sistemom, radi se o postupnom prepoznavanju da su ti sistemi dovođenja struje zapravo zagovornici prvog amandmana. Žice zajedno s određenom logikom u temelju su "tiska" i onda u cijelu tu mješavinu ulazi DC federalni sud željan toga da tisku daruje dugotrajnu moć prvog amandmana.

I zato bismo trebali očekivati, kako se internet veza seli na broadband tehnologiju, da će pravila koja upravljaju tvrtkama koje omogućuju pristup internetu biti drugačija. Za razliku od telefonskih tvrtki, te će tvrtke imati pravo diskriminirati; i one

će to i činiti; a kada to budu činile, ta će otvorenost javnog dobra interneta biti otklonjena. Zatvorena. Podijeljena i prodana. S posljedicom da će inovacija postati drugačija.

Kontroliranje komunikacijskih sustava

To je promjena logičkog sloja – ili preciznije, seta kontrola koje se slažu na logički sloj. Ali promjene se ne događaju samo ovdje. Dramatičnije, manje opravdane, ali vjerojatnije, su promjene sloja sadržaja. To su promjene koje su najznačajnije. I zato će njih biti ponešto lakše opisati.

Sadržaj na kojeg se ovdje želim koncentrirati kontroliran je autorskim pravom. Ideje, ili, točnije, inovacije, kontrolira zakon o patentu; kontekst, ili izraze ideja, regulira autorsko pravo.

Zakon o autorskom pravu se promijenio. *Promijenio*. U smislu u kojem je hrast promjena u odnosu na žir, suvremeniji zakon o autorskom pravu je promijenjen u odnosu na zakon o autorskom pravu kakav je nekada postojao.

Kada su se Sjedinjene Države formirale, ustav je dao kongresu moć da "autorima" daje ekskluzivna prava za ono što su "napisali" jedno "ograničeno vrijeme" kako bi se – kao što ustav izričito kaže, "promovirao napredak". Rečenica o promoviranju napretka je jedinstvena u nabranju onoga što su nečije moći; sve druge rečenice ostavljaju svrhu nespecificiranim; samo ta rečenica kaže za što moć mora biti korištena.

Prvi federalni statut o autorskim pravima objavljen je 1790. Taj je Članak regulirao "tisak" i "prodavanje mapa, grafikona i ... knjiga" jedno određeno vrijeme, isprva 14 godina. Dok je u principu bilo tko mogao narušiti ekskluzivno pravo na prodaju, u 1790-oj, bilo je samo 127 tiskara u SAD-u. Autorsko pravo nije bilo automatsko; bilo je nužno registrirati se; većina ranih registracija bile su za znanstvene tekstove ili priručnike. Između 1790. i 1799., 13 000 naslova bilo je objavljeno u Americi, ali zatraženo je bilo samo 556 registracija za autorska prava. Više od 95% objavljenih radova se zato odmah pojavilo u javnoj domeni – uključujući, naravno, 100% stranih radova. Unatoč našem zgražanju

⁰⁸ David Lieberman, *Media Giants' Net Change: Major Companies Establish Strong Foothold Online*, USA TODAY, 14. prosinac 1999. ⁰⁹ Prvi amandman ustava SAD-a zabranjuje Kongresu da donosi zakone koji brane religijske slobode, slobodu govora i slobodu štampe. (op. prev.) ¹⁰ The United States Court of Appeals for the District of Columbia Circuit, neformalno zvan DC Circuit, odnosno DC federalni sud, je federalni prizivni sud koji je, iako ima najmanju geografsku jurisdikciju od bilo kojeg od prizivnih sudova SAD-a (sa 11 aktivnih sudaca), najvažniji niži prizivni sud, tako da se često smatra drugim najvažnijim sudom u zemlji. District of Columbia odnosno Kolumbijski okrug je formalno ime za Washington, D.C., tj. glavni grad SAD-a. (op. prev.)

nad piratstvom u Kini, ne trebamo zaboraviti da do 1891. strana autorska prava nisu bila zaštićena u Americi. Rođeni smo, drugim riječima, kao piratska nacija.

Kao što vidimo, zakon je malo obuhvaćao, a i pravi domet zaštite bio je kratak. Zakon o autorskom pravu nije štitio izvedenu djelu; mogao si prevesti, prilagoditi, skratiti ili ispjevati djela zaštićena autorskim pravom, bez dozvole autora. Monopolna prava koja je statut iz 1790. dopuštao bila su, u osnovi, zaštita protiv piratskih tiskara. Meta regulacije bila je tiskara koja bi knjigu američkog autora jednostavno reproducirala bez kompenzacije izvornom autoru. Te su se piratske tiskare trebale usredotočiti na krađu od Britanaca i Francuza; Amerikance je trebalo izuzeti od piratske trgovine.

Autorsko pravo se promijenilo. Ono nije više limitirano na mape, grafikone i knjige. Ono se sada odnosi na gotovo bilo koji oblik kreativnog rada izraženoga u opipljivoj formi. Zaštićuje muziku, predstave, arhitekturu i dizajn. Zaštićuje tehnologiju napisanu riječima – zovemo to softverom – i riječi napisane strojem – zovemo to internetom.

I ne zaštićuje ta kreativna djela samo 14 godina. Zaštićuje ih 70 godina nakon smrti autora – što znači, na primjer, u slučaju Irvinga Berlina, više od 140 godina. Ne zaštićuje ih po registraciji. Zaštićuje ih automatski – na određeno vrijeme koje se ne mora dodatno produživati, za još jedan život poslije autorovog života.

I ne zaštićuje samo od piratskih izdavača. Domet autorskog prava sada zaštićuje izrazito široko derivativno pravo. Pravo prijevoda, s nekim radovima, pravo izvedbe, pravo adaptiranja drame ili proizvodnje filma – sve su to prava koja su sada uključena u originalno mršavu definiciju “ekskluzivnih prava” koju je izvoran akt o autorskom pravu omogućavao.

I konačno, zato jer ne štiti samo od piratskih izdavača, jer je 1909. statut izmijenio svoje termine kako bi govorio o “primjericima” a ne o tisku, i zato jer je tehnologija kopiranja sada do te mjere nabujala da uključuje otprilike bilo što što netko radi s računalom, domet te regulacije nisu više 127 izdavača koja su postojala u 1790-oj. Domet te regulacije na pravo govora proteže se na 127 milijuna Amerikanaca koji danas koriste računala¹¹. Ta se minorna regulacija male proporcije u odnosu na izabran raspon kreativnog rada u 1790. pretvorila u masovnu regulaciju svih koji imaju ikakve veze s bilo čime u vezi s kreativnim autorstvom.

Nesumnjivo je mnogo toga u proširenju autorskog prava u zadnjih dvije stotine godina bilo u potpunosti opravданo ako ispravno interpretiramo ravnotežu koju su pisci ustava željeli po-

stići. Iako nisu zaštitili muziku, bilo bi pogrešno da je mi ne štim. Razumijem da postoje i oni na drugoj strani – oni koji primjećuju da je, dok je naš sistem zaštite proizveo Britney Spears i Madonnu, sistem bez zaštite muzike proizveo Beethovena i možda to sugerira da su pisci ustava bili u nečemu u pravu – ali ja ne branim besplatnu muziku ako to znači da umjetnici neće biti plaćeni. Nije stvar u tome jesu li umjetnici plaćeni ili ne; pitanje je kako. A kongres je bio u pravu u svojim nastojanjima da proširi prava kako bi osigurao da umjetnici budu plaćeni, kako bi osigurao dovoljan poticaj proizvodnji umjetnosti.

Zato bismo trebali obratiti pažnju na tu ekspanziju ne kako bismo joj se suprotstavili, već kako bismo prepoznali koliko je ona inertna. Krećemo se u smjeru kontrole, i naša je brzina postavljena. Nešto veliko će se morati dogoditi ako želimo tu inerciju držati pod kontrolom. Nešto značajno u kulturi mora blokirati ekspanziju da bi neizbjegno koje ona obećava – neizbjegno savršene kontrole – moglo biti izbjegnuto.

Umjesto toga nešto se veliko dogodilo što je ubrzalo razvoj u smjeru usavršavanja kontrole. I paradoksalno, to nešto veliko što će gurnuti autorsko pravo prema usavršavanju kontrole u toj arhitekturi slobode zovemo internetom.

Prije interneta, po mome skromnom mišljenju, bilo je malo razloga da brinemo o problemu kontrole. Znam da je to kontroverzan stav ovdje. David Lange je lamentirao o javnom dobru puno prije nego što se bilo tko od nas povezao s html-om. Puno prije nego što se o Hilary Rosen brbljalo po raznim internetskim sobama za čavrjanje¹², Lange je potpirivao bijes nad tendencijom IP pravnika da presežu u svojim zahtjevima. Zaista, u odломku iz njegove knjige *Reclaiming the Public Domain*, Lange u isto vrijeme zahvaća i bit toga gdje smo sada, sa stilom i autoritetom koji podsjeća na sud Charlesa Blacka u slučaju Brown protiv Odbora¹³. Lange nam kaže ono što svi znamo, ali nas podsjeća na to kako pravni sustav čini nemogućim da kažemo ono što znamo:

“Obrana je, naravno, bila prisiljena svaku od tih tvrdnji užeti za ozbiljno i odgovoriti na nju uvjerenim negiranjem koje je čvrsto usidreno u zakonu. Ali ja sam slobodan da ih prepoznam kao potpune gluposti kakve i jesu. Legitiman rad zaslužuje zaštitu od stvarnih prijetnji. Ali tvrdnje ovakve vrste su tako ekstravagantne u odnosu na stvarnost iz koje bi u teoriji morale izaci da sam u iskušenju ne samo da ih odbacim kao puku besmislicu, već da predložim i to da bi jednoga dana jedna od njih trebala biti metom ozbiljne protutužbe za troškove prouzročene izokretanjem prava stvorene posebno za tu svrhu, možda pod nazivom ‘nesavjesno presezanje’.”

¹¹ Članak je pisan 2002, pa su i podaci u skladu s tom godinom. (op. prev.) ¹² Kao predsjednica RIAA, Hilary Rosen je izjavila da je cilj industrije da sadržaj dostupan na internetu odobri industrija. ¹³ Radi se o slučaju Brown protiv Odbora za obrazovanje iz 1954., jednoj od prijelomnih točki u sjevernoameričkom pravosudu. Taj je slučaj dekonstruirao legalnu bazu rasne segregacije u školama i ostalim javnim ustanovama. (op. prev.)

Prema tome, praksa kojoj danas ne možemo uteći je praksa koju su drugi već odavno primijetili. Ekstreme RIAA nije izmislila RIAA. Profesor Lange prepričava u istom članku nevjerojatnu priču kako su Braća Warner (Warner Brothers) prijetili Braći Marx kada je Groucho razmišljao da njihov film nazove *Noć u Casablanki*. Naravno, Braća Warner su vjerovali da imaju ekskluzivno pravo na ime Casablanca, što je inspiriralo Groucha da odgovori da vjeruje kako, s obzirom na to da su Braća Marx starija od Braće Warner, on ima ekskluzivno pravo na riječ "braća" i da bi im bilo bolje da odstupe.

Ipak, postoji razlika u odnosu na prijetnje tih odvjetnika danas, a razlika je u kodu. Ne u kodu koji je osmisnilaistočna obala – donositelji zakona u Washingtonu – već u kodu koji je konstruirala zapadna obala – kodu softvera i kontroli koja je u nj ugrađena. Razlika je u tome da se sada ti sistemi kontrole mogu ugraditi u konstrukciju koja ih mora prepoznati; kodiranje i kontrola, kao što to kaže Jamie Boyle, prateći Foucaulta, je upisana u žice.¹⁴ A kada se ta disciplina upiše u žice, onda je ona, posvezizarno, važnija nego kada se samo radi o presezanju odvjetnika. Presezanje elektronske knjige koje kaže da je možeš čitati na računalu s Windows programom ali ne i na Macintoshu je nešto više od galamljenja i bučenja. To je set kontrola s moći matematike u pozadini – zovemo to inkripcija – i sada te kontrole imaju moć zakona da ih brani – zovemo to *Digitalnim milenijskim zakonom o autorskom pravu* (*Digital Millennium Copyright Act*, tj. DMCA).

Taj sloj kontrole je nov u igri; on naglo buja i zakon se širi kako bi ga podupro. I zato sada, upravo u trenutku kada si tehnologija može omogućiti milijarde životnih inovacija, u trenutku kada milijarde iMacova montiraju filmove remiksirajući kulturu iz prošlosti, upravo u trenutku kada bi tehnologija mogla učiniti stvarnom ideju iz Appleove reklame – kopiraj, miksa, sprži – napisljektu, kako reklama završava, radi se o twojоj muzici – tehnologija nam oduzima tu slobodu. Taj isti iMac koji Apple pokušava prodati sa svojom slikom slobode – kopiraj, miksa, prži – enkodiran je sa softverom koji onemogućava da se DVD-ovi s hollywoodskim filmovima kopiraju, miksa ili prže. Pokušajte to učiniti i sistem će se brzo srušiti. Kontrola sadržaja je kodirana; i sistem "slobode" je kodiran da poštuje tu kontrolu.

To je konflikt između dvije slike budućnosti. Jedna, budućnost nesavršene kontrole razine sadržaja – muzika koja se kopira, miksa i prži; druga, budućnost savršene kontrole – DVD-a koji su kopirani, miksi i sprženi samo onako kako to Jack Valenti, predsjednik Motion Picture Association of America¹⁵, dopušta. Stavljam okladu na budućnost savršene kontrole. Jer osim što infrastruktura može samu sebe kontrolirati – zovemo to in-

ternetom; osim što kod koji može ugraditi kontrolu u sadržaj – zovemo to provjerenum sistemima, ili režimima regulacije autorskih prava; i osim zakona koji će poduprijeti kontrolu koja se ugrađuje u sadržaj koji serveru omogućava kretanje po infrastrukturni – mi to zovemo DMCA; uza sve te tehnologije kontrole, važniji razlog da se kladimo na budućnost savršene kontrole je kultura. Ne radi se o kodu zapadne obale koji će biti najvažniji; ne radi se o kodu istočne obale koji će napraviti tu razliku; pravo pitanje je pitanje kulture, i njenog koda; prava moć je u setu ideja koje se još uvijek uzimaju zdravo za gotovo.

Zaključci

Jer to je ono o čemu smo govorili na početku, i to je ono što ćemo definirati na kraju. Ideje koje se uzimaju zdravo za gotovo; koje se ne propituju u ovoj kulturi; koje bi vas učinile vanzemaljcem kada biste ih propitivali, to su ideje koje će kontrolirati budućnost.

Jer te ideje uzimaju zdravo za gotovo vlasništvo u intelektualnom vlasništvu; te ideje su zaboravile na onu razliku koju ute-meljitelji američkog ustava učinili jasnom – govoreći kako su govorili, ne o intelektualnom vlasništvu, već o monopolima i ekskluzivnim pravima. A upravo to su autorska prava ili patent – monopol koji podržava država, ne nad resursima koji su rijetki ili u konkurenciji kao što su zemlja ili jabuke ili kuće s grijanjem, već nad ne-rivalskim resursima za koje nas je prosvjetiteljstvo naučilo da bi ih trebalo dijeliti između više ljudi nego što ih je crkvi. IP nije P, ali ta je istina za nas izgubljena.

I tako je potpuno izgubljena da čak ni ne primjećujemo ironiju koju proizvodi. Govorimo o javnom dobru kao da se radi is-ključivo o tragediji; prisjećamo se javne domene kao da je ona eho neke romantične prošlosti; prigrljujemo, kao što profesorica Rose kaže, ideju da se cijelim svijetom najbolje upravlja kada ga se podijeli između privatnih vlasnika, i nastavljamo dijeliti svijet između privatnih vlasnika. Većina Amerikanaca se slaže sa Disneyeom korporacijom da je Mickey Mouse Disneyev sada i zauvijek; čak ni ne primjećuju ironiju u tome da Disney zarađuje milijune na radu Victora Hugoa, *Zvonaru crkve Notre Dame*, Prokofjevu ili *Pocahontas*. Javna domena je do te mjere nevidljiva da je čak ni ne vidimo onda kada je svuda oko nas; pa je toliko nevidljiva i ideja da bi ono što je slobodno moglo imati utjecaja na kreativnost, da smo čak, kada je ono zatvoreno, uvjereni da se radi o napretku.

Naša budućnost je ovakva: članak o slobodnom govoru pr-vog amandmana bit će shvaćen tako da omogući onima koji pos-jeđuju žice da mijenjaju logički sloj te da i njega posjeduju; slo-

¹⁴ James D. Boyle, *Foucault in Cyberspace: Surveillance, Sovereignty, and Hardwire Censors* (1997) ¹⁵ Motion Picture Association of America je trgovacka organizacija američke filmske industrije, osnovana 1922. s ciljem da promovira pozitivnu sliku filmske industrije. Glavne djelatnosti danas su joj zaštita kreativnih prava filmskih djeplatnika i borba protiv piratstva. (op. prev.)

bodan princip tržišne utakmice Shermanovog akta bit će interpretiran (tako će ga interpretirati isti federalni prizivni sud) kako bi omogućio vlasniku platforme koja najviše utječe na taj logički sloj (ta jedna kompanija čije ime nisam upotrijebio) da kodira tako platformu da može diskriminirati kako želi; a slobodnu kulturu koju smo vidjeli kako cvjeta u ovom javnom dobru koje je izgradio internet opet će uhvatiti i kontrolirati oni koji kontroliraju većinu sadržaja, i oni koji uspijevaju u kongresu proširiti svoju kontrolu od nesavršene prema savršenoj. Budućnost kontrole bit će izgrađena na jednoj ideji; ideji da je vlasništvo dobro, pa je stoga više vlasništva bolje. Autorizirat će ga kultura koja je zaboravila na razliku, i koja je toliko zaslijepljena onim što je zaboravljeno da čak ni ne primjećuje da najizuzetnija inovacija koju je naša kultura vidjela nije izgrađena u arhitekturi savršene slobode; ni u svijetu u kojem je svaki sloj javno dobro; ali također ni u svijetu u kojоj je kontrola pravilo; ni u svijetu u kojem je svaki sloj posjedovan: već umjesto toga u konstrukciji koja miješa slobodu i kontrolu; koja gradi vlasništvo unutar javnog dobra; koja se razvila iz tog miješanja vlasništva i javnog dobra.

Mi zamjenjujemo slobodu s kontrolom na svakom sloju; a razloge za tu zamjenu nije teško vidjeti. Ta konstrukcija inovacije koju zovemo internetom prijeti sustavima kontrole koji su se razvijali prije nego što je postojalo nešto kao internet. A oni čiji interesi su najviše pod prijetnjom zbog te inovacije radili su na tome da potkopaju ono što je posebno u toj inovaciji. To što internet donosi, nije ništa novo. U svom izuzetnom radu, Vladar, Machiavelli o inovaciji kaže slijedeće:

Inovacija radi neprijatelje od svih onih koji su se bogatili pod starim režimom, a samo blaga podrška je moguća od onih koji će se bogatiti pod novim. Njihova je podrška slaba djelomično iz straha, a djelomično stoga jer generalno ne vjeruju, nikada zataste ne vjeruju novim stvarima dok ih nisu iskustveno isprobali.

Mi dozvoljavamo te promjene, one se ne događaju samo tako. Stojimo u pozadini dok se one zbivaju, one se ne događaju po noći. Mi im dopuštamo da se događaju jer većina nas vjeruje da bi trebali; kontrola je dobra, bolja kontrola je bolja, ti sistemi kontrole su načini na koje ćemo se uvjeriti da bolje dolazi od dobrog.

Sljepilo i patetična rezignacija dozvoljava tu promjenu. Toko smo zaljubljeni u nevidljivu ruku, toliko uvjereni u genij vlasništva, tako smo slijepi za ono što čini inovaciju mogućom, da dozvoljavamo upropastavanje najznačajnije prilike za nešto drugačije koju smo ikada imali.

Kada govorim o tom gubitku na drugim mjestima, većina ne razumije. Oni pristojno plješću a onda pitaju – a što je inovacija? Nisi definirao što je dobro u inovaciji. Što gubimo kada je kontrola norma? Što se zaista može dobiti od slobode?

To su ljudi koji ne mogu zamisliti svijet gdje je kultura bilo šta drugo od onog što je servirano. To su ljudi za koje je ideja kulturne proizvodnje povezana jedino s državom (kao u Kini) ili tvrtkom (kao u odjelu za proizvodnju). To su ljudi koji ne mogu zamisliti da pojedinci reproduciraju i rekreiraju kulturu, ili manje grupe koje rade zajedno, s tehnologijom koja im omogućava ponovo stvaranje kulture.

To su ljudi koji nisu vidjeli filmove studenata Davida Langea; koji nisu čuli što je politično u radovima Jamie Boylea; koji nisu počeli shvaćati lekciju zla nanošenog znanosti koju nas je naučio Jerry Reichman.

To su ljudi koji nisu pohađali Duke. I tako sam došao na Duke gotovo jedino kako bih objavio da gubimo rat. Rat kulture koja ne može vidjeti potencijal koji ta konstrukcija predstavlja. Politike koja prezire bilo koga tko propituje tu nadviziju savršene kontrole.

Ironija je zapanjujuća. Dobili smo Hladni rat protiv državne kontrole kako bismo pali u novi rov ovog sistema kontrole u ime tržišta. Vodimo bitke u ime slobodnog govora, samo da bismo alate slobodnog govora pretvorili u oružje onih koji bi kontrolirali govor. Branimo ideale vlasništva, a onda grijesimo oko granica, i proširujemo njihov opseg više nego što bi bilo tko od naših osnivača mogao i zamisliti. Krećemo se kroz taj trenutak konstrukcije inovacije, još jednom prema konstrukciji kontrole. Bez upozorenja, bez otpora, bez pitanja.

Ovo je, kao što možete primijetiti, kontradikcija u našoj tradiciji. Mogli biste biti u iskušenju da ponovite moju omiljenu rečenicu iz Jamieve knjige, "Nemam ništa protiv kontradikcija, neki od mojih najboljih prijatelja su kontradikcije."

Ovo je kontradikcija protiv koje moramo biti. Ipak, mi, Amerikanci, nismo.

Izvornik, *The Architecture of Innovation*, digitalno dostupan na URL: <http://www.law.duke.edu/shell/cite.pl?51+Duke+L.+J.+1783>